

помогти з вибором експерта та експертної установи. Вважаємо, що одним з найважливіших напрямків в цій сфері є подальша розробка методичних рекомендацій по удосконаленню прокурорського нагляду за законністю призначення та провадження експертиз в справах про злочини проти довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ермаков В.Д., Жевлаков Э.Н., Кудрявцев Е.С. и др. Экологические преступления в России и прокурорский надзор в сфере охраны окружающей среды: Методическое пособие /Под общ. ред. В.Д. Ермакова. -М.: Анкил, 1996. -96 с.
2. Духно Н.А., Корухов Ю.В. Расследование экологических преступлений: Лекция. -М.: Юрид. ин-т МИИТа, 2001. -20 с.
3. Резван А.П. Подготовка и назначение экспертиз по делам о загрязнении водоемов и воздуха: Учебное пособие. -Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1982. -56 с.
4. Меркурисов В.Х. Расследование и предупреждение преступлений, связанных с загрязнением водоемов и воздуха: Учебное пособие. -М.: ВЮЗИ, 1987. -85 с.
5. Криминалистика: Учебник /Под ред. Т.А. Седовой, А.А. Эксархопуло. -СПб.: БЕК, 1995. -525 с.
6. Экологические преступления: квалификация и ме-

тодика расследования /Под ред. В.Е. Коноваловой, Г.А. Матусовского. -Х.: ИМП «Рубикон», 1994. -228 с.

7. Криминалистика: Учебник /Под ред. И.Ф. Пантелеева, И.А. Селиванова. -М.: Юрид. лит. 1993. -592 с.
8. Ревака В. Значення спеціальних знань для провадження у кримінальній справі // Вісник прокуратури. -2003. -№ 3. -С.89-92.
9. Францифанов Ю., Николайченко В., Громов Н., Производство экспертизы до возбуждения уголовного дела // Российская юстиция. -1999. -№ 3. -С.28.
10. Селиванов Н.А., Скоромников К.С. Расследование преступных загрязнений природной среды: Учебное пособие. -М., 1994. -103 с.
11. Романюк Б.В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві. -Дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 /НАВСУ. -К., 2002. -210 с.
12. Головченко Л.М. Особливості оцінки експертизи на стадії її використання // Актуальные вопросы судебной экспертизы и криминалистики на современном этапе судебно-правовой реформы: Сб. научн.-практ. материалов (к 75-летию основания Харьк. НИИ судебных экспертиз им. засл. проф. Н.С. Бокариуса) /М-во юстиции Украины, Харьк. ин-т судебных экспертиз. -Х.: Право, 1998. -304 с.

Надійшла до редколегії 01.07.2004

КЛОЧКО Я.Н. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР ЗА СОБЛЮДЕНИЕМ ЗАКОНОВ ПРИ НАЗНАЧЕНИИ И ПРОИЗВОДСТВЕ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ЭКСПЕРТИЗ

Рассмотрены основные вопросы, заслуживающие внимание прокурора, осуществляющего надзор за соблюдением законов при назначении и производстве экспертиз по делам о преступлениях против окружающей среды.

KLOCHKO YA.N. DIRECTORATE OF PUBLIC PROSECUTIONS OVER LAW COMPLIANCE IN ASSIGNING AND CARRYING OUT ECOLOGICAL EXAMINATIONS

Primary questions that merit attention of a public prosecutor that maintains directorate over law compliance in assigning and carrying out examinations in crimes against environment.

УДК 343.372(477)

В.П. КОЗИРЄВА

Національна академія державної податкової служби України

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МАЙНОВИХ ПОКАРАНЬ В СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ УКРАЇНИ

Розглянута практика застосування у національному законодавстві майнових покарань.

Одним із завдань, яке стоїть перед нашим суспільством, є ефективна протидія злочинним посяганням. Вирішальним напрямом в цій сфері виступає запобігання злочинності в державі, тому назріла потреба більш ефективно використовувати всі передбачені законом можливості профілактики правопорушень, в тому числі і кримінально-правові санкції.

Питання застосування майнових покарань досліджувались такими вітчизняними і зарубіжними вченими, як П.П. Андрушком, Ю.В. Олександровим, М.І. Бажановим, Л.В. Багрій-Шахматовим, М.Й. Коржанським, П.С. Ма-

тишевським, В.В. Стаписом, С.С. Яценком, В.М. Веселовою, Р.А. Гюльалієвою, В.Н. Дерендяєвим, В.К. Дуюновим, Ю.М. Загудаєвим, Н.П. Лумповою, І.Л. Марогуловою.

У цій статті ми спробуємо розглянути питання ефективності застосування у національному законодавстві майнових покарань. Думки, що слід розуміти під ефективністю правової норми взагалі та ефективністю кримінального покарання зокрема, є в юридичній літературі дискусійними. Але ми підтримуємо тих авторів, за котрими ефективність правових норм може бути визначена як

“співвідношення між фактичним результатом їх дії і тими соціальними цілями для досягнення яких ці норми були прийняті” [1, с.22].

Визначити ефективність кримінального покарання неможливо без вирішення питання про те, наскільки призначене покарання адекватне суспільній небезпеці злочину і особистості злочинця. Якщо в одних випадках громадські роботи чи конфіскація дійсно є для засудженої особи покаранням, то інші особи можуть сприйняти таке покарання як фактичне звільнення від відповідальності. Тому при призначенні покарання судам потрібно чітко дотримуватись принципу індивідуалізації покарання і в кожному конкретному випадку враховувати, наскільки вибрана ними міра впливу відповідає меті покарання.

Думається, що з цієї позиції під ефективністю майнових покарань слід розуміти співвідношення між тим результатом, який був досягнутий при їх застосуванні і метою виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Ефективність майнових покарань у багатьох випадках залежить від того, наскільки їх реалізація відповідає меті загальної превенції злочинності у державі. Відомо, що загальну запобіжну функцію покарання виконує сам факт прийняття та видання закону. Окрім цього, запобіжний вплив здійснюється за допомогою застосування закону.

Як вірно відмічав ще М.Д. Шаргородський, ефективність правового регулювання має визначатися з урахуванням витрат, які тягне за собою втілення норми в життя [2, с.60]. З цієї позиції майнові покарання мають ряд переваг перед такими, наприклад, як позбавлення волі або арешт, оскільки їх виконання не тягне за собою значних витрат з боку держави; засуджені особи залишаються у своїх родинах, за місцем проживання і роботи, що у багатьох випадках позитивно впливає на їх виправлення.

Ефективність покарання також у багатьох випадках залежить від того, наскільки повно і чітко вони регламентовані в законі. Не дивлячись на достатню кількість майнових покарань, які визначені кримінальним законом, судові органи зіткнулися з проблемою їх вибору. Важливою причиною такого стану є їх “непрацездатність”, бо вони не можуть реалізуватися у повному обсязі. Так, ринкові відносини господарювання викликали зростання рівня безробіття серед населення, що, у свою чергу, фактично зменшило можливість застосування такого виду покарання, як виправні роботи.

Що ж є причиною недостатнього застосування всіх видів майнових покарань? На наш погляд відповідь проста: недостатність коштів в державному бюджеті, оскільки необхідні виправні центри, а їх необхідно будувати, так як вільні об'єкти відсутні. Судова практика свідчить, що останнім часом склалася тенденція до зменшення кількості випадків призначення майнових покарань. Наприклад, в умовах ринкових відносин на штраф, як вид покарання, покладалась велика надія, але його застосування має тенденцію до зниження. Так, штраф як основа міра покарання, застосовувався в 1996 р. у 13,1 % випадків, у 1997 р. - 9,8 %, у 1998 - 6,0 %, у 1999 - 3,9 %, у 2000 - 2,8 %, у 2001 - 3,1 %, у 2002 - 5,4 %. Крім того, штраф як додаткова міра покарання, в деякі роки судом взагалі не застосовувався. На наш погляд, причиною цього є те, що засуджені не мають роботи, цінного майна і грошових коштів.

Аналогічна ситуація складається із таким видом покарання, як виправні роботи. За кримінальним законодавством України вони призначаються за місцем роботи засуджених (ч.1 ст.57 КК України). Інших видів виправних робіт та місць їх відбуття, відомих кримінальному законодавству радянського періоду, в Україні немає. Якщо в 1996 році призначення такого виду покарання складало 12,0 %, то в 2000 році - 7,1 %, а в 2003 році всього лише 2,3 %.

Більш-менш стабільно застосовується такий вид майнового покарання, як конфіскація майна, доля якого у загальній кількості складала у 1996 році 24,5 %, а у 2002 році - 24,9 %.

Службові обмеження для військовослужбовців застосовуються тільки до обмеженого кола осіб, крім того, в законі відсутній чіткий механізм їх виконання, вказується тільки, що це покладається на командирів військових частин (ст.47 КВК України). У зв'язку з цим слід підкреслити, що позбавлення волі як було домінуючим у кримінальному законі радянських часів, так і залишилось таким у новому КК України. Так, у 1998 р. воно складало 37,5 %, у 1999 р. - 37,5 %, у 2000 р. - 35,9 %, у 2001 р. - 34,9 %, у 2002 р. - 31,4 %, або 61013 чоловік із 194212 засуджених. Тому навряд чи можна говорити про високий рівень гуманізації діючого кримінального законодавства.

Крім того, як показують підсумки нашого дослідження, питома вага застосування судами України позбавлення волі хоча і має тенденцію до певного коливання, але в цілому залишається достатньо високою. Для порівняння: серед країн Східної Європи Україна займає третє місце за кількістю осіб, взятих під варту із розрахунку на 100 тисяч населення - 415 чоловік [3, с.206]. Досвід показує, що виникають певні проблеми і перед пенітенціарною системою України, яка не спроможна забезпечити таку кількість засуджених осіб працею, відповідними умовами утримання та перевиховання. Так, у 2003 році особи, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі, були забезпечені роботою лише на 74,5 %.

Щоб вирішити проблему, яка виникла, на наш погляд, необхідно значно розширити сферу застосування кримінальних покарань не пов'язаних з позбавленням волі, а за злочини невеликої тяжкості та необережні злочини, що не тягнуть тяжких людських жертв, застосовувати весь спектр майнових покарань.

У зв'язку з цим ми вносимо наступні пропозиції щодо удосконалення системи покарань за кримінальним законодавством України.

По-перше, доцільно повернутися до питання про включення до системи покарань умовного засудження до позбавлення волі з обов'язковим залученням засудженого до праці. Таке покарання відоме вітчизняному кримінальному законодавству і розглядалось як самостійний вид покарання. Воно могло би застосовуватись лише за злочини невеликої або середньої тяжкості, що скоєні вперше, а також необережні злочини, якщо вони не потягли тяжкі людські жертви. Цей вид покарання повинен мати обов'язкову умову - термін відбуття, щоб позбавити суддів “вільно” його застосовувати за своєю “професійною свідомістю”. Такі особи могли би відбувати покарання, працюючи на загальнодержавних будовах, у колоніях-поселеннях, а організацію їх праці і перевиховання очолювали б відповідні спеціальні комендатури або криміна-

льно-виконавчі інспекції.

По-друге, у новий Кримінальний кодекс України не включено такий вид покарання, як відшкодування завданої шкоди. Думається, що це було недостатньо обґрунтованим і не продуманим, так як в умовах ринкових відносин воно було би достатньо ефективним та служило альтернативою такому покаранню, як позбавлення волі, особливо за злочини, скоєні з необережності. Цей вид покарання доречно поєднати з певними умовами, у випадку невиконання яких передбачити більш суворий вид кримінального покарання. Наприклад, такі види покарання, як штраф у більш значних розмірах або конфіскацію майна на суму завданої шкоди, чи у випадку їх невиконання - позбавлення волі на певний строк.

По-третє, необхідно прийняти всі необхідні організаційні і матеріальні заходи щодо як найшвидшого введення в дію в повній мірі таких видів покарання, як громадські роботи та службові обмеження для військовослужбовців, що дасть змогу судам застосовувати їх як альтернативу позбавлення волі.

По-четверте, зробити конфіскацію майна видом покарання, яке могло б застосовуватись і як основне, і як додаткове. Передбачити її в якості санкції за майнові, корисливо-насильницькі злочини, злочини в сфері господарської діяльності, за злочини, вчинені посадовими особами, якщо при їх здійсненні вони мали майнову вигоду, а також за необережні злочини, якщо ними завдано матеріальної шкоди і винна особа не може відшкодувати збитки в грошовій формі.

Як показують проведені нами дослідження, у крими-

нальному законодавстві є ряд невирішених проблем, а в теорії - ряд дискусійних питань, що пов'язані з майновими покараннями. Вирішення їх буде сприяти укріпленню законності, більш успішному застосуванню цих покарань у боротьбі зі злочинністю.

На даний час із соціальної, економічної, політичної точок зору ефективність покарання - це відповідність його об'єктивним умовам, які виникли в Україні за останні десятиріччя. Політичний і суспільний лад корінним чином змінився, економіка стала іншою, а ринок диктує свої умови. Все це природно має враховуватись при застосуванні кримінальних покарань, в тому числі майнового характеру. Немає сумніву, що є всі підстави для більш широкого застосування у судовій практиці майнових покарань, а в системі альтернативних санкцій мають займати більше місця покарання, об'єктом впливу яких є майнові інтереси злочинця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кудрявцев В.Н., Никитинский В.И., Салощенко И.С., Глаздырик В.В. Эффективность правовых норм. -М.: Юридическая литература, 1980.
2. Шаргородский М.Д. Наказание, его цели и эффективность. -Л.: Изд-во ЛГУ, 1973.
3. Елизаров А.Б. О гуманизации уголовного наказания // Власть: криминологические и правовые проблемы. -М., 2000.

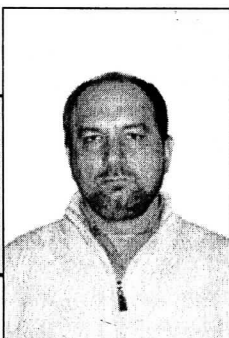
Надійшла до редколегії 25.05.2004

КОЗЫРЕВА В.П. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ ИМУЩЕСТВЕННЫХ НАКАЗАНИЙ В СУДЕБНОЙ ПРАКТИКЕ УКРАИНЫ

Рассмотрена практика применения в национальном законодательстве имущественных наказаний.

KOZYREVA V.P. EFFICIENCY APPLICATION OF PROPERTY PUNISHMENTS IN JUDICIARY PRACTICE OF UKRAINE

Practice of application in the national legislation of property punishments is considered.

Г.К. ЛАПКО

канд. мед. наук

Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського

УДК 343.621(477)

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ОЗНАК СУБ'ЄКТА НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ АБОРТУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Розглянуті питання кваліфікації діянь щодо незаконного проведення абортів.

Новий Кримінальний кодекс України змінив редакцію статті, що передбачає відповідальність за незаконне про-

ведення абортів. Однією з проблем, що залишилися від КК 1961 р., є визначення суб'єкта цього злочину. Установ-